

antroposen atık sürdürülebilirlik
halının altındakiler

editör: özlem oğuzhan

.artimu.

artimu.

www.artimu.org

Halının Altındaki: Antroposen, Atık ve Sürdürülebilirlik

Editör: Özlem Oğuzhan

İstanbul Medeniyet Üniversitesi Yayınları, 2023 İstanbul

5946 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca her hakkı saklıdır.

İstanbul Medeniyet Üniversitesi Yayınları yazılı izni olmaksızın kısmen veya tamamen çoğaltılamaz.

Metinlerin tüm sorumluluğu yazarlara aittir.

Kapak Tasarımı: Özlem Oğuzhan

Kitap Tasarımı: Ahmet Şahiner

E-ISBN: 978-605-81211-4-0

Birinci Baskı

İstanbul Medeniyet Üniversitesi Yayınları:

Ünalan Mahallesi Ünalan Sokak D100 Karayolu Yanyol, 34700 Üsküdar/İstanbul

İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Sürdürülebilirlik Ofisi

antroposen atık sürdürülebilirlik halının altındaki

editör: özlem oğuzhan

artimu.

- 07** | **Önsöz**
Yaşar Bülbül
- 09** | **Halının Altından: İnsan Çağında Neyi ve Ne için Sürdürmek?**
Özlem Oğuzhan
- 19** | **Atmak ya da Atmamak, İşte Bütün İktidar Meselesi Bu!**
Şebnem Balım Çapkan
- 29** | **Londra'da Atılıp Adana'da Yere Düşen**
Rumeysa Çavuş Peksöz
- 33** | **Atıklar ve Doğa İlişkisi Üzerine**
Ömer Faruk Güven
- 37** | **Kibrin Kiskacında Doğa**
Zeynep Türk

Önsöz

Yaşar Bülbül

İstanbul Medeniyet Üniversitesi, ekonomik kalkınma ve toplumsal refahın sağlanmasında üniversitelerin önemli rol oynadığına inanarak, sürdürülebilir kalkınma amaçlarına odaklanmıştır. Üniversite, yeni vizyonunu mesleki eğitimden ziyade insan ve sosyal sorumluluk odaklı bir perspektife doğru yönlendirmekte ve bu doğrultuda üst düzey stratejilerini belirleyip uygulamaktadır. Ayrıca, kurumsal uygulamaların, eğitim planlamalarının ve araştırma faaliyetlerinin merkezine “Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları”nı koyarak, 2022 yılında İMÜ Sürdürülebilirlik Ofisi’ni kurmuştur.

Üniversitemiz akademisyenlerini sürdürülebilir kalkınma amaçlarıyla ilişkili araştırmalar yapmaya teşvik ederken, araştırma kapasitesini artırmak adına çeşitli projelere destek sağlamaktadır. Halının Altındakiler: Antroposen, Atık ve Sürdürülebilirlik Projesi de bunlardan birisidir. Birleşmiş Milletler’in 17 Sürdürülebilir Kalkınma Amacı’na yönelik üniversitemizde yürütülen çalışmalar, Times Higher Education Etki Sıralaması’nda değerlendirilmiş ve üniversitemiz 2023 yılında 11 farklı kategoride yer alarak 800-1000 bandında sıralanmıştır. Üniversitemizin sürdürülebilirlik çabalarını raporlamak ve daha verimli stratejiler üretebil-

mek amacıyla İMÜ Sürdürülebilirlik Ofisi, yıllık sürdürülebilir kalkınma amaçlarına dair ilerleme raporları hazırlamaktadır. Her yıl düzenlenen bu raporlar o yılki çabaların bir özeti olup İMÜ Sürdürülebilirlik Ofisi tarafından web sayfalarında paylaşılmaktadır.

Üniversitemiz sürdürülebilirlik çabalarını yaymak, toplumu bilinçlendirmek ve farkındalık oluşturmak için her yıl İMÜ Sürdürülebilirlik Haftası düzenlemektedir. Ofis, kurumsal stratejilerin geliştirilmesi, faaliyetlerin planlanması ve ilerlemenin raporlanmasında önemli bir rol üstlenmektedir. Ayrıca, kamuya açık eğitim programları ve etkinlikler düzenleyerek toplumun bilinçlenmesine katkı sağlamaktadır. Bu yılki etkinlikler çerçevesinde ofisimiz .artimu. ile işbirliği kurarak kitabının yanında Halının Altındakiler: Antroposen, Atık ve Sürdürülebilirlik başlıklı karma sergi düzenlemiştir. Emeği geçen başta Özlem Oğuzhan olmak üzere proje ekibine teşekkür ederim, başarılarının devamını dilerim.

Rektör Yardımcısı
İMÜ Sürdürülebilirlik Ofisi Koordinatörü

Halının Altından: İnsan Çağında Neyi ve Ne için Sürdürmek

Özlem Oğuzhan

“İlk kim bozdu, sonsuz uyumu?”
Sezen Aksu, Dansöz Dünya

İnsan, son iki yüzyılda inşa ettiği sanayi kültürünün hem doğrudan hem de katmanlı sonuçlarıyla yüzleşmekte. Bu süreçte olanı biteni kendine itiraf edip diğerleriyle sorumluluğu paylaşırken oldukça zorlandı, hatta zorlanıyor. Küresel çapta yaşanan orantısız ve usulsüz “kaynak paylaşımı”, “arzuların değil, doğal kaynakların sınırsız olduğu” yanlış kabulü çoğunluğun yaşam koşullarını zorlaştırmanın ötesinde, soluduğu havaya kadar sömürmekte. Gücü elinde tutanlar -örneğin, enerjilerini rüzgâr tribünlerinden sağlamakla övünenler- tüm plastik vb. doğa katili ürünleri güçsüz olanın topraklarında ve onların iş gücü ile üretmekte. Bu eşitsizliğin iki boyutu var: İlki, bir küre üzerinde ne kadar uzağa giderseniz gidin, atığınızı nereye dökerseniz dökün, şer dönüp sizi bulacaktır. İkincisi ise -ilkinin “ikiyüzlü dolayımına” bile girmeden-, egemen küçük azınlık için, çoğunluğun “insan” kategorisinde sayılmaya bile lâyık olmadığı gerçeğidir. “İklim çöküşünün yarattığı eşitsizlik, servet sahibi beyaz Batı halklarının, onlara karşı koyacak kaynaklardan yoksun olan halklara dayattığı eşitsizliğin upuzun tarihinin bir parçasıdır.” (Tamas 2021, 21)

Batı için yeni olan bu yüzleşme, kendi ürettiği siyasete ve teknolojiye sırtını dayayan kültürünün yarattığı atığın; çöpünün, leşinin ve göçmeninin dönüp kendisini vurmasıyla gerçekleşti.¹ Milat olduğu söylenen; politik olarak Berlin Duvarı ve ekolojik olarak ise Çernobil Faciasının Batı üzerinde yarattığı “sonuç” -ama aslına dünyanın geri kalanı üzerinde sürdüreceği “etki” demek daha doğrudur- belirsizlikti. (Beck 1999) Soru şu: “Peki, şimdi ne olacak?”

En başından beri tefeciliğe ve faize dayalı olan egemen sistemin çatı kavramı senelerdir iddia ettiğim gibi, “spekülasyon”dur. Bu kavramın karşılık geldiği ekonomik olgu, finans sermayesi, “belirsizlik” ve “risk”ten beslenerek, kendisini biricik konuma yükselten ortamı kurgulamakta. Geniş perspektiften, spekülasyonun kuramdan, karaborsacılığa kadar açılan anlam kümesi bize sistem hakkında elbette çok önemli şeyler fısılda-makta. Etimolojisine indiğimizde ise “specere”, görmek ya da bakmak anlamına gelmekte. Bugün her şeyin; ekonominin, politikanın hatta adalet gibi ilkelerin dahi göstergeye ve/veya gösteriye dönüştüğü günümüz medyatik yaşamında, spekülasyonun yarattığı düşünsel iklim, bilimi de piyasa koşullarına doğrudan dâhil olan bir olasılık

1. Sömürülenin sömüren için bir tehdide dönüşme sürecini Jean Baudrillard, *Neden Her Şey Hala Yok Olup Gitmedi* başlıklı eserinde tarihten örneklerle buradakine benzer bir açıdan tartışır.

hesabına indirgemıştır. Spekülasyonun politik karşılığı görmeye ve disipline etmeye tanımlı diğer kavramlarda ifade bulur: Pan’opitkon, sin’optikon ya da ban’optikon gibi...Çöpün, leşin, göçmenin....

Batı kültüründe belirsizlikle tanımlanan, bizlerin durduğu yerden ise “katmerli sömürü” olarak görülen “risk kültürü” bir bakıma da failin görünmez hâle geldiği ve sorumluluk bilincinin hem kurumsal hem de bireysel olarak ortadan kalktığı bir “kayıtsızlık sürecine” işaret etmekte. Yapılan ve yapılmayan her şey “di Lampedusa Stratejisini” hatırlatmakta. Bu strateji “hiçbir şeyi değiştirmemek için her şeyi değiştirmek” ya da “her şeyi değiştirmek için hiçbir şeyi değiştirmiyor gibi görünmek” olarak ifade edilebilir.² Bu küresel ortamda çatı kavram olma niteliğini pekiştiren spekülasyon; sanayi, ekonomi ve politika gibi temel alanların çerçevelerini yayılmacılığıyla zorlamakta, hatta kırmakta. Belirsizliği beslerken, sömürüyü akışkanlaştırıp risk kültürünü genel geçer hâle getirmekte. Bu nedenle geçmişin güvenlik sistemleri bugün bir çözüm değil, tersine bir problem olarak yine sermayenin ve spekülasyonun motivasyonuna, bu sistemlerin teknolojileri de ürününe dönüşmüş durumda (Beck, 47; Giddens 1998, 40) Olmadığın hastalıkların, yapmadığın kazaların sigortasını öde! Her şeyi ikame eden, ele avuca sığmaz bir söylenti ya da varsayım olarak geleceği de tahakküm altına almakta ve pa-

zara ittirmekte. Sermayenin fiziki varlığı, emek, kurumlar ve hatta şehirler hem var hem yok gibi ancak aynı zamanda ne var ne yok da gibi. Para, gösteri, kimlik, eğitim, seyahat ve neredeyse tüm yaşam göstergeye dönüştü. Yaşam ekranlardan akıp giderken, dâhil olabilenler, iyi poz verenler, filtrelerden geçenler “sanki seçilmiş” sayılmakta. Kimsenin nedenlerle uğraşacak hâli kalmamış, herkes sonuçları bastırma telaşında: Güncel siyasetten sağlık endüstrisine durum bu.

Halının altından durumun neye benzediğini biraz tasvir etmişken, durduğum bu yerden, çer çöp hizasından, “Sanayi, teknoloji ve ekoloji üçgeninde insan nedir?” sorusunu sormak zorundayım. Bu soruya cevaplardan birisi de kuşkusuz, içinde yaşadığımız çağın popüler adlandırması olan, insan çağı “antroposen” ve eleştirisiyle verilebilir. Antroposen jeoloji biliminde tanımlanmış tarihsel bir aralıktır. Bu tanımın yanında; ilkim bilim, küresel ekoloji, jeokimya, atmosfer kimyası, jeoloji gibi çeşitli doğa bilimlerini bir araya getiren sistem biliminde kullanılan disiplinlerarası bir kavramdır. Üçüncü ve son tanımı ise kentleşme, çevre/peyzaj, türlerin bekası, kaynaklar, atıkların imhası ve doğal döngünün bozulması sorunlarıyla ilgilenen, onları tartışan transdisipliner bir kavramdır. Hamilton vd., antroposeni tartışırken James Syvitski’nin “medeniyetin kümülatif etkisi” ifadesini kullanmaktadırlar. “Kümülatif etki”³ bu metindeki “spekülasyon” ve transdisipliner

bakış iddialarını doğrudan desteklemektedir. Söz konusu olan büyük bir değişimdir. İnsan-doğa, insan-kültür ve insan-insan ilişkisi değiştirmiştir. (Hamilton, 2-3)

Kavramın 2000 yılında Crutzen & Stoermer’in “Global Change Newsletter’daki “Antroposen”⁴ başlıklı makalesinde kullanıldığında akademik çevrelerde popülerlik kazanır. Crutzen daha sonra “İnsanın Jeolojisi” başlıklı makalesinde⁵ bu kavramı tartışmaya devam eder. Enerji kullanımı, iklim değişikliği, ormansızlaşma, hava kirliliği gibi meseleleri insanın dünya sistemi üzerindeki etkisi olarak tanımlar. Antroposen, zamanla yüklendiği transdisipliner niteliği ile doğabilimleri ve insan bilimleri arasındaki sınırları, sınıflandırmaları silikleştirmiştir. Bunun yanında, birçok “-cene” ard ekli kavramın da ortaya çıkmasına önayak olur. Tarih farklı alanlarla çoklu bir yazım sürecine girer: “Kapitalosen”, üretim biçimi ve ilişkilerinde kapitalizmin egemenliğini vurgular, “Plantasyonosen” devam eden kölelik, kölecilik, sömürgecilik unsurlarını açığa çıkartırken, kamp ve kamplaşma, insanın kutsallığı (homo sacer, Agamben) tartışmalarına da referans vermektedir. “Teknosen”, “Mantroposen”, “Anglosen” vb. (Mahli, 2017, 94) Tüm bu farklı tanımların öznesi farklı nitelikler taşır ama hepsi akli ile öne çıkan insandır.

Antroposen, eleştirisiyle insanı tüm bu ekolojik yıkımın sorumlusu olarak göstermekte. Adeta

Frakfurt Okulununun araçsallığıyla işaret edilen akli, tamamıyla kenara bırakmış gibi. Peki, akla ne oldu? Ya da sorumlu insan kimdir? sorularının cevabı, bu eleştiride pek de açık değildir. Bu çerçevede, insan da yeniden tanımlanmakta; kültürel değil, doğal bir varlık olarak diğer türlerle denk bir düzeye dönmekte. Oysa insan akleden varlık olarak diğer türlerden ayrışır. Diğer bir özelliği de gezegenin hem eyleyeni hem de yargıcı olarak öteki türlerden en temel farkı ölümlülüğünün farkında oluşu. “Homo sapiens-sapiens”, düşünümelliğini bir el arttırarak, yalnızca düşünmesi üzerine düşünmemekte, kendi sonunu da kendisi getirmekte. Oysa bu denli akıldan yoksun ve sorumsuz/ kayıtsız insanın aynı zamanda yıkım sürecini tersine çevirecek güce de sahip olması beklenme. Katilin kim olduğunu anladık. Peki, fail kim? Kuşkusuz, meçhul. Nietzsche’yi de anarak, “Tanrı’yı öldüren, insanı sağ bırakır mıydı?” sorusunu bu noktada sormalı. İnsan, insan çağında, tıpkı Dr. Frankenstein’i öldüren Yaratık gibi, kendisini ölüme terk etmeliydi. Dolayısıyla insanın öldürdüğü/öldürmesi gereken yine insan’dı: Eşref-i Mahlukat! Geriye kalan ise taşlar, mantarlar, kuşlar ve virüsler. Süreç hangisinden yana evrilirse... Soru şu: “Peki, şimdi ne olacak?”

Her iktidar (Michel Foucault’nun belirttiği gibi), karşı iktidarını üretirken; aynısı söylem için geçerli. Egemenin alternatifi, yalnızca ona karşıt olarak değil, aynı zamanda bir devamı olarak okunmalı. Bu, içinde bulunduğumuz ekolojik kriz

2. Detaylı bilgi için bkz. Özlem Oğuzhan (2015), “Bilimkurgu Sineması ve İlerleme İdeali: di Lampedusa Stratejisini Yeniden Düşünmek”. *Sinema Tutkusu II*, Doğu Batı Düşünce Dergisi, İstanbul: Doğu Batı Yayınları.

3. “Kümülatif etkiler, birden fazla Projenin birleşik etkilerinin sebep olduğu çevresel ve toplumsal etkilerin alıcılar üzerindeki potansiyel etkileridir”. European Bank for Reconstruction and Development <https://www.ebrd.com › environment>

4. https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-030-82202-6_2 erişim: 10.06.2023

5. <https://www.nature.com/articles/415023a> erişim: 24.05.2023

için de geçerli. Bizim ona karşı/t ya da onun ardılı değil, ona “rağmen” ürettiğimiz, güncel siyaseti aşan bir bakışa ve dile ihtiyacımız var! Hemen ve şimdi! Yine, Nietzsche’ye kulak verirse, O da gelmekte olan felaketi çoktan haber vermiş, hatta kendisini bu uğurda bir çeşit feda etmişti (bu cümlemi okusa, bana çok kızardı). Bu “rağmen duruşu”na teoriden bir örnek üretmek istiyorum. Slavoj Zizek, *Antroposen’e Hoşgeldiniz* adlı kitabında, kayıtsızlığı önce psikanalize, hemen sonra da bir tür inanca dayandırır: “Hepimiz, eli kulağındaki –ekolojik, toplumsal– yıkımın farkındayız, ama bu yıkımı ciddiye alamıyoruz, bir türlü. Psikanalizde bu tutuma fetişist yarılma denir: Gayet iyi biliyorum ki ... (ama inanmıyorum). Böylesi bir yarılma, gördüğümüz, işittiğimiz şeyi yok saymamıza neden olan ideolojinin maddi gücünün de açık bir göstergesidir.” (2012, s.9) Bunun hemen ardından aslında tüm sanayi kültürünün bilme biçimini ve onun pozitivist hassasiyetini yerle bir ederek devam eder: “Bu paradoksları mümkün kılan şey, bilgi ve inanç arasındaki açıklıktır: Ekolojik felaketin mümkün ve hatta muhtemel, olduğunu biliyoruz; ancak gerçekten vuku bulacağına inanmıyoruz.” (Zizek, 15).

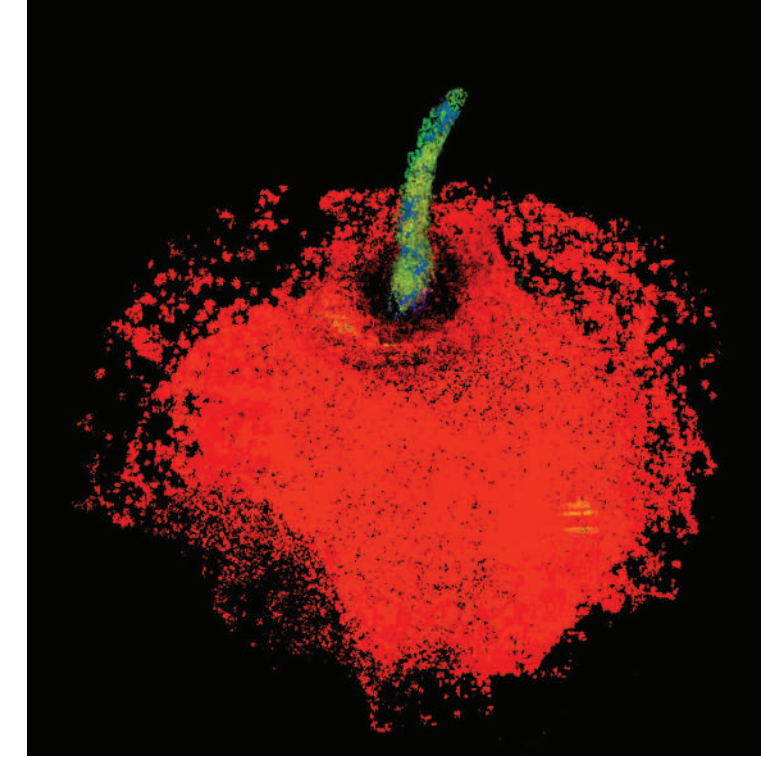
Zizek’in bu açıklamasını biraz daha ilerleterek, hatta bir niyetle “yanlış okuyarak” (Umberto Eco), meselenin kesinlikle inançla hatta biraz daha tarihsel bir boyuttan bakılacak olursak teolojile ilgili olduğunu düşünüyorum. Antroposen eleştirisi, insanlığın en kadim hikâyesine “elma”ya, diğer bir deyişle “suç”, “düşüş” ve “kibir”e bir dönüş olduğunu iddia ediyorum. Batı cephesinde yeni pek bir şey yok! İnsan günahkâr,

insan suçlu! Bu insanlar özne olabilenler. İnsan sayılmayanlardan söz etmeye gerek ve yer var mı? Sanmıyorum.

Şimdi, hikâyenin başladığı yere dönelim, Hz. Havva ve Hz. Âdem’in kutsal metinlerde geçen hikâyelerine göre, yılanın telkini ile el sürmemeleri gereken kırmızı meyveye (zamanla elma olduğu rivayet edilmiştir) uzanır, koparır ve yerler. Tüm cennet zahmetsiz, emeksiz biçimde onlarıken, yılanın sözüne kanıp kibirleri nedeniyle kovulur, birdenbire düşüverirler, Dünyanın orta yerine. “A’râf 19: Ve Ey Âdem, zevcenle birlikte cennete yerleşin, dilediğiniz yerden yiyin ve şu ağaca yaklaşın da zalimlerden olmayın!” dedi. A’râf 20: Derken şeytan, kendilerine örtülmüş olan ayıp yerlerini açmak için ikisine de vesvese verdi ve: “Rabbiniz size bu ağacı yalnızca birer melek olmanız yahut ölümsüzlüğe kavuşmanız için yasak etti” dedi. A’râf 21: “Ve ben gerçekten sizin iyiliğinizi isteyenlerdenim.” diye ikisine de yemin etti. A’râf 22: Bu şekilde onları kandırıp sarktırdı. Bunun üzerine o ağacın meyvesini tattırdıklarında, ikisinin de ayıp yerleri açılıverdi ve üzerlerini üst üste cennet yapraklarıyla yamamaya başladılar. Rableri onlara “Ben size bu ağacı yasakladım mı, haberiniz olsun bu şeytan size açık bir düşmandır, demedim mi? diye seslendi”. (Kur’an-ı Kerîm Meali, 151)

Meselenin sonrası kültürden kültüre, dinden dine değişiyor. İslâmiyet’te günahları, tövbe ile af olunur fakat Hıristiyanlık’ta dünyada da bu günahın bedeli ödenmeye devam eder. Yaşam bu düşüşle, çöküşle yani günahla başlar. Ateşi çaldıy-

san, bunun bedeli emek gerektirir, neyse ki ömür bitimlidir. Dünyada günahın kefareti ödemelidir. Cennet artık kazanılması gereken bir ödüldür.

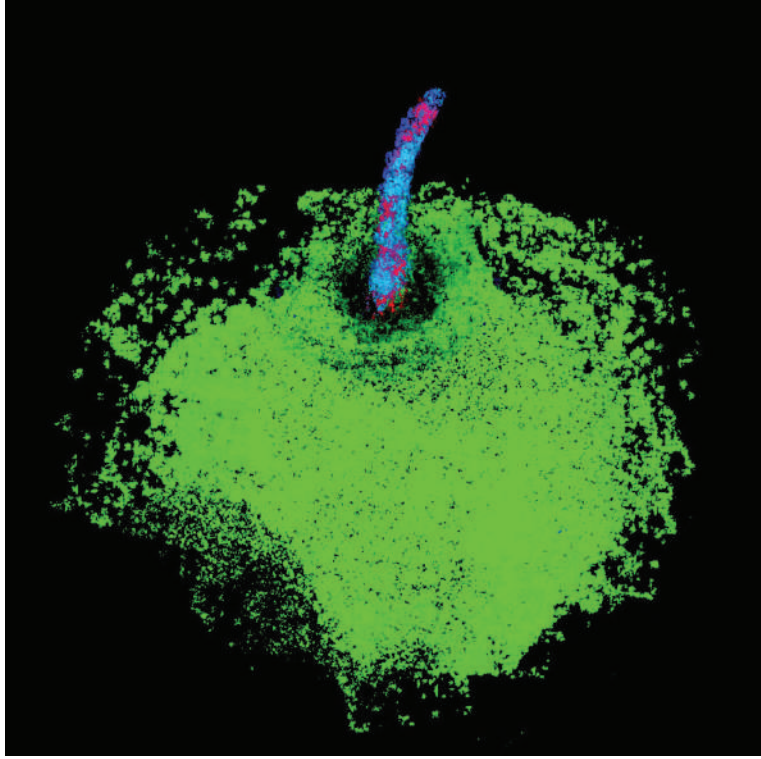

Özlem Oğuzhan, Antroposen:
Cennetten I. Düşüş, 2023

Topografik bir bakışla insanın bu noktadan sürdürülebilir kıldığı neredeyse tek şeyin düşüş olduğu iddia edilebilir: Suçluluk duygusunun ve günahın “sürdürülebilirliği”.⁶ Doğaya dair her tür meselenin aynı zamanda bir hak gaspı ola-

sı nedeniyle “günah” (teoloji) ve aynı zamanda çeşitli anlaşma ve sözleşmelerle “suç” (hukuk) da sayılmakta. Bu ikisinin ilginç biçimde yakınlıkta oluşu Antroposene ve eleştirisine dair söylemin teolojile yakınlığına işaret eden bu metindeki iddialarımı güçlendirmekte. Biraz abartılı bir örnekle, Almanya gibi gelişmiş ve sistemli bir ülkenin kamusal bir alanında kâğıt çöpüne plastik atın, ne demek istediğimi kendiniz deneyimlersiniz. Antroposen bir çağ, yani tarihsel bir dönemdir. Takvimde yeri; başlangıcı ve bizim tanık olamayacağımız ancak bugünden spekülasyonlar ürettiğimiz bir sonu olacaktır. Tıpkı takvimlerimizde kullandığımız milat gibi, Antroposen’i sıfır noktası alan, kırmızısı berisi, yeşili ise ötesini imleyen bu iki elma aslında bir çeşit günah takvimidir. İnsanın kibri nedeniyle düştüğü dünyayı ister istemez, teolojik bir hikâye ile anlama, hatta açıklama çabasıdır. Her ne olursa olsun, mesele elmadır. İlkinde gelenekteki hikâyeyi temsil eden kırmızı, eskimiş ve ısırılmış olsa da canlılığını koruyan bir elma kullanılmıştır. İkincisi ise aynı elmanın yeşil politikalara ve söyleme işaret eden rengiyle aynı dili kullanan ve bu teolojik günah ve suçluluk duygusuyla kurulan hikâyeye referans verilmektedir.

6. Yeni günahlarımızdan birisi olacak olan “karbon ayak izi” tartışması buna iyi bir örnektir. Önceleri dijitalleşen ayak izimiz (digital footprint) çok geçmeden, bizden arda kalan ve yakın gelecekte hareket özgürlüğümüzü belirleyeceği speküle edilen “karbon ayak izine” dönüşmüştür. Bireysel bankacılık hesabı olan herkes “bir tıkla” bu izin yönetimini elleriyle bankasına teslim edebilir. İçtiğimiz kahve, ayakkabımız hatta bu metni yazmama aracılık eden tuşlar... Her şey duymamız gereken suçluluğun bir parçasıdır ve antroposende bu günah herkesindir. Her birimiz “temiz” malzemelerle üretilmiş ne suç ne de günah işlemeli, yeşil sermayenin (ki referans para birimi olan Dolar da yeşildir) yolunu izlemeli ve bu “düşkünlüğün” bedelini ödemeliyiz.

Antroposen: Cennetten II. Düşüş

İkinci elma sarı da olabilirdi ama yeşil. Pagan inanışlardan bugüne gelen “Yeşil Adam” efsanesi ya da bu topraklardaki adıyla “Hızır” veya “Hıdır”ın (Arapça “yeşil”/Yeşil Adam anlamına gelir) baharın gelişi ile eşleştirilmesi hiç de tesadüf değil. Güller açtığında, dilekler dikilir, gerçekleşmesi beklenir. Gerisi, kimine göre Hızır’a/ Yeşil Adam’a kimine göre ise niyet ve emeğe bağlı. Dünyanın ve üzerindeki yaşamın gidişatı için de durum benzer. Kuram ve eylemin birliği gelecek hakkında yaratılmış spekülasyon ya da senaryolara dahil olmaktan öte, onu yeniden kurma çabasının bir gereği. Bunun için başka bir bakış ve söylem gerekmede. Aksi taktirde Antroposen’in egemen söylemin içinde, dümeni teolojiye kıran, alternatif bir yaratılış/sonlanış hikâye-

sine dönüşmüş biçimini aşmak mümkün değildir. “Nihayetinde dünya üzerinde hakikatin koruyucu gibi rol kesmek zorunda kalırsınız -sanki “hakikat” öyle zararsız ve beceriksiz bir insanmış da bu yüzden koruyucuya ihtiyacı varmış gibi! İşte sizler, siz sefil görünümlü şövalyeler, siz avareler, tinin ağ-örücüleri!” (Nietzsche 2022, 42).

Kültür-doğa karşıtlığı üzerine kurulu olan zihin dünyamızı sorunsallaştırmanın, egemen dilin kodlarını tartışmanın hatta “rağmen” bir dil yaratmanın imkânı bugün belki de daha önce hiç olmadığı kadar sanattadır: Kuram ve eylem birliği! Sanayi kültürünün başlangıç dönemine tarihlenen fotoğrafın icadı ile kendi öznelliğini adım adım arayan, kuran ve hem de yıkan resim başta olmak üzere, tüm görsel sanatlar modernizmi egemen ekonomik, politik ve estetik kurumlara rağmen sürdürdüler. Eserin biçimi kadar idesi hatta mekânı da tartışmanın konusu oldu: Örn. Arazi sanatı ya da sokak sanatı. Çağdaş Sanat ise zamanın ruhuna uyumlu bir biçimle her türlü kaynağı, biçimi ve bilgiyi bir arada ve aynı zamanda kullanmak üzere kendisine alan açtı. Çeşitli organizasyonlarda proje bazı bir araya gelişlerle kamusal alanları kullanarak, görünürlüğünü arttırdı. Mesele artık ne güzel ne de çirkin; hem güzel hem çirkin; hem doğru hem yanlış; hem iyi hem de kötü.

Bizler, esneyen beğenin, güncele açılan sanatın olanaklarını kullanarak, .artimu. çatısı altında ve belli sorular eşliğinde Mavi Leğen Proje Ekibi olarak bir araya geldik. Ortak noktamız, doğaya ve egemen kültürün eleştirisine yönelik duruş ve

tutumumuzdaki benzerlik idi. Bu küçük çalışma grubunun adı da neredeyse her evde bulunmuş olan, çok işlevsel ama plastik bir yerel gereçten geliyordu: Mavi leğen. Projemiz yaklaşık on iki aylık sürece yayıldı ve bir derleme kitap ve karma sergi ile nihayetlendirdik. Süreçte bize destek veren ortağımız İMU Sürdürülebilirlik Ofisi oldu. Ofis’e ürettiğimiz eleştirel duruş; manifesto kıvamındaki metinlerimiz ve kütüphanede biraz yaygara kopartan yapıtlarımıza rağmen bize destek olmaya devam ettiği için ayrıca teşekkür ederiz, en çok da Ofis Koordinatörümüz Prof. Dr. Yaşar Bülbül Hocamıza. Kitabımızı .artimu. aracılığıyla sizlerle paylaşıyoruz. Kitap ile aynı ismi taşıyan sergi, yedi yapıtın yan yana gelmesiyle oluşmakta. Bunlardan beşi yerleştirme iken, iki tanesi dijital baskı işlerden oluşuyor. Her biri atık ve sürdürülebilirliğe egemen olan söylemi kırarak, eleştirisini üretip yeni bir duruş kurgulamakta.

Sergimize mekân olarak her gün kenarında dönüp durduğumuz, üniversitemizin kütüphanesindeki galeri boşluğunu çevreleyen sirkülasyon alanlarını seçtik. .artimu.alan klasik bir sabit galeri değil, uluslararası heterotopyaları kullanarak, galeriye dönüştüren bir sürekli tasarım alanıdır. Sergi, kantine yürürken veya asma katlardan bakarken seyredilebilir. Üstüne basmadan geçilemeyecek bir organ, ittirip yıkmadan yürünemeyecek domino taşları, kantine girip çıkarken kafaya çarpan ithal ambalajlardan oluşan bir dizgenin yanı sıra; bir illüzyonist sehpasında sergilenirken geçmişten kalan bir boşluğu yeniden var eden küçük bir Venüs heykeli, izmariti dev yaparak gözümüze sokan afişler, insan tarafından kuşu taklitle üretil-

miş bir yuva bu alanda karşılaşacağınız yapıtlar.

Bu ekip birbirlerinden farklı akademik alanlardan gelmekte. Kimi ilk kez bir metin yazarken, kimi ilk kez bir yapıt üretti. Projede her bir katılımcı süreç boyunca sorulan soruları, tartışılan meseleleri kendi alanında yoğurarak, ortak bir duruşa dahil etmeye çalıştı. Bu ortaklıkta en önemsedğimiz mesele, alanların ve katılımcıların özgünlüğünü korumak oldu. Bu etkileşim çerçevesinde birbirimizin alanına bir süreliğine de olsa dâhil olarak, farklı bakışları deneyimleme fırsatı bulduk. Mavi Leğen bu koca mavi gezegen için küçük ama ekibi için çok değerli projelerine, denemelerine, eylemlerine ve üretime devam edecek. Şimdi soru şu: “Peki, şimdi ne olacak?”

.oyuna katılın.

KAYNAKÇA

1. Beck, U. (1999), *Siyasallığın İcadı*, Nihat Ünler (çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.
2. Giddens, A. (1998), *Modernliğin Sonuçları*, Ersin Kuşdil (çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
3. Hamilton, C., Bonneuil, C. and Gemenne, F. “Thinking The Anthropocene” *The Anthropocene And The Global Environmental Crisis* erişim: 23.04.2023
4. <https://library.oapen.org/bitstream/handle/20.500.12657/62310/1/9781317589099.pdf#page=14>
5. Kur’an-ı Kerîm Meali, çev. Elmalılı Hamdi Yazır. İstanbul: Huzur Yayınevi.
6. Mahli, Y. (2017). “The Concept of Anthropocene”, *The Annual Review of Environment and Resources*, 42:1, 77-104 environ.annualreviews.org
7. <https://www.annualreviews.org/doi/pdf/10.1146/annurev-environ-102016-060854> erişim: 13.05.2023
8. Nietzsche, F., İyi ve Kötünün Ötesinde, Gözde Türker (çev.) Ankara: Doğu Batı Yayınları.
9. Tamas, R. (2021), *Ucubeler İnsan ve İnsan Olmayan Üzerine Denemeler*, çev. Otonom’un Cadıları Bilge Tanrıseven, Ece Durmuş, Melis İnan, İstanbul: Otonom Yayınları.
10. Zizek, S. (2012), *Antroposene Hoşgeldiniz*, Mehmet Budak (çev.) Encore Yayınları.

Atmak ya da Atmamak, İşte Bütün İktidar Meselesi Bu!

Şebnem Balım Çapkan

Günümüz mega kentlerinin birçoğunun oluşumunda, XIX. ve XX. yüzyıldan başlayan modernleşme hareketlerinin ve sermaye-tüketim odaklı yaşam anlayışının büyük ölçüde etkisi olduğu aşikâr. Bizim öznemiz olan İstanbul gibi bir metropol, küresel ticaret ağında daha çok yer almaya, giderek daha çok kentleşmeye ve sanayileşmeye İmparatorluk'tan Cumhuriyet'e geçiş döneminde başlıyor. Bu gelişmeler beraberinde çeşitli mekânsal ve sosyokültürel değişimleri getiriyor. İstanbul'un sermaye birikimi nedeniyle hem Anadolu'dan hem de Balkanlar'dan hızla göç almaya başlaması, Kentin çeperinin giderek büyümesi ve kırsalı daraltmasıyla sonuçlanıyor. Bu radikal kent-kır ayrışmasının yarattığı mekânsal bozulmalar ve toplumsal eşitsizlikler, tüm dünya için alışıldık bir senaryo olarak görülebilir. Ancak günümüz ekolojik ve toplumsal bilinciyle ortaya çıkan kuramsal ve pratik yaklaşımlarda vurgulandığı gibi, emperyalist bakış açılarından doğan eşitsizlikleri ve çevresel tahribatı sosyo-ekolojik adalet merkezinde tekrar bir arada düşünmek gerekiyor (Orhan, 2022). İnsan ve yer ilişkisine, geçmişte İstanbul'un merkezinden uzak sayılabilecek Maltepe Köyünün şimdinin modern Maltepe İlçesine dönüşüm hikayesindeki spesifik bir olay örgüsünden yola çıkarak ve bu olayın geçmişin ve şimdinin iktidar-toplum ilişkisine yansımaları üzerinden bakmak bu sebeple önemli. Burada, kente sermaye odaklı yaklaşımların yarattığı

“kentsel atık” durumunu Maltepe'nin sembolü olduğunu söyleyebileceğimiz “Bakireler Anıtı” üzerinden sorgularken; “kayıp”, “kentsel bellek”, “kültürel demans” gibi kavramlaştırmaları günümüzün kültürel ve politik ekoloji bakış açılarıyla okumaya çalışıyorum.

Maltepe, Cumhuriyet öncesi dönemde balıkçılık ve bostancılık ile geçinilen Rum, Ermeni, Müslüman nüfusuyla geleneksel bir sahil kasabası iken, XX. yüzyılın başlarında modern bir sayfiyeye dönüşmeye başlıyor. Bu dönüşümün öncesinde özellikle Marmara Denizi kıyılarındaki köyler artan gıda ihtiyacını bostanlarla karşılıyor. Ancak Maltepe'de varlıklı ailelere ait Batılı tarzdaki yazlık köşkların sayısı arttıkça bostanların sayısı azalıyor. Cumhuriyetin getirdiği ideolojik değişimlerin etkisiyle modernleşme pratikleri daha geniş bir toplumsal sınıfa yayılırken, dönemin mübadele hareketleri ile Maltepe'de ikamet eden nüfus etno-dinsel olarak homojenleşerek hali vakti yerinde Müslüman Türklere kayıyor. “Maltepe, Yeni Cumhuriyetin inşa etmek istediği modern Müslüman Türk bir yerleşimin en iyi temsillerinden biri haline geliyordu.” (Kurtuluş vd., 2018: 95). Bu dönüşümü perçinleyen bir adım olarak, dönemin Kartal Kaymakamı ve Maltepe Reisi, varlıklı bir ailenin evladı olan Avrupa'da eğitim almış Süreyya İlmen Paşa'ya sahildeki bostan arazilerinin yerine bir plaj inşa etmesi teklifini götürüyor. Plaj, 2. Dünya Savaşının etkisiyle gecikmeli olarak 1946

yılında tamamlanıyor.

Görsel 1: Maltepe Süreyya Plajı, 1950.

Denize girme geleneğinin 1920li yıllarda başladığı İstanbul'da önceleri deniz hamamlarının, sonraları da plaj tesislerinin giderek daha popüler kamusal alanlar haline gelmesi, devlet eliyle gerçekleştirilen tanıtım ve ulaşım imkanlarıyla birlikte halkın bu kültüre alışmaya başladığının göstergesi. Örneğin Süreyya Plajına ulaşımı kolaylaştırmak için Devlet Demir Yolları trenlerine plaja yakın bir durak ilave ediliyor, plajdan Bağdat Caddesine asfalt yol ile bağlantı sağlanıyor ve deniz yolu ulaşımı eklenen motor seferleriyle artırılıyor (Atılgan, 2012). “Konforlu lüks odalar, mükemmel caz ve gazino. Banliyö trenleri durur, ılık deniz, ince kum.” (Kurtuluş vd., 2018: 99) sloganlarıyla pazarlanan ve modern insan-modern kadın-modern yaşam imgelerini üreten Süreyya Plajı, giriş ücretiyle diğerlerine göre lüks kalmasına rağmen çok geçmeden İstanbul'un gözde plajlarından biri haline geliyor. Öyle ki Süreyya Plajında denize giren hemen her İstanbullu'nun hafızasında, plaj ve plajın sembolü olan “Bakireler Anıtı” yer etmiş. Plajdan 50-60 metre uzaklıkta denizin içine inşa edilen bu kubbeli yapı ve

ortasındaki “Venüs” olarak bilinen kadın heykeli, plajı ziyaret edenlerin mutlaka yüzerek fotoğraf çektiği bir sembol haline gelmiş. Bakireler Anıtı, Eski Yunan tarihinden “Temple de Vierges” isimli Avrupa'da görülmeye alışılmış bir yapının kopyası. Bağlamı değişse de Batılı bir geleneğin geçerliliğini sürdürdüğüne inanılmış: Eski Yunan'da ziyaret edildiğinde gelinlik kızların çabucak koca bulacağına olan inanç ve Anıtı yüzerek ulaşan kızların da “talihlerinin” bu yönde değişeceği söylentisi (İlmen, 2001, aktaran Kurtuluş, 2018: 102). Buna da istinaden, mabedin ortasına yerleştirilen kadın heykelinin Venüs olarak bilinmesi, muhtemelen Venüs'ün Roma mitolojisinde güzelliği ve doğurganlığı simgeleyen ve deniz köpüğünden yaratıldığına inanılan bir tanrıça oluşu.

İstanbul'un diğer kıyı kesimlerinde de görüldüğü üzere, 1980 sonrasında denizin doldurulması sahil yolunun inşa edilmesi ile Süreyya Plajı ortadan kalkıyor. Bakireler Anıtı ise kent belleğindeki önemine rağmen korunmayarak dolgu alan içerisinde terk ediliyor, adeta kapitalist politikaların yarattığı kentsel bir atığa dönüşüyor. Ortasındaki Erken Cumhuriyet Dönemi ilk kadın heykeltıraşlarından Türkan Tangör'e ait bronz kadın heykeli ise kayıplara karışıyor. 2012 sonrasında ise Maltepe Sahili tekrar doldurulacak devasa bir peyzaj alanı yaratılacağı duyuruluyor. Bu dolgu peyzaj alanının kayalarla değil, diğer bir kentsel atık olan hafriyat çöpleriyle doldurulacak oluşu çok geçmeden yargıya taşınan tepkilere yol açıyor. Zira İstanbul'un Anadolu yakasında devletin, uluslararası neoliberal güçlerin iştahını kabartan arazilere bir finans merkezi inşa etmek uğruna giriştiği kentsel dönüşüm, bir yandan bu “soylulaştırma” adı altında var olan sosyo-ekonomik

yapıyı değiştirerek, yerliyi yerinden edip kentin çeperlerine itiyor (Köymen, 2013; aktaran Yazman, 2013), bir yandan da yarattığı hafriyat çöprüyle doldurduğu denizin tüm dengesini bozarak ekolojik kıyıya yol açıyor.

Görsel 2 (Üst): Maltepe Süreyya Plajı Bakireler Anıtı, 1946 sonrası.

Görsel 3 (Alt): Maltepe Süreyya Plajı Bakireler Anıtı, 2014 sonrası.

İnternet forumlarında yapılan yorumlardan (URL-1) görüldüğü kadarıyla kıyının henüz doldurulmadığı dönemleri yaşayan İstanbullular plajı hala büyük bir özlemle anıyorlar ve Anıt'ın atık durumuna karşı melankolik duygular hissediyorlar.

“Çocukken Süreyya Plajı'ndan çok denize girdim. İstanbul'un 4 güzel plajından biriydi. Tarabya ve Süreyya Plajı lüks olanlardı. Biz sadece Süreyya Plajı ile Caddebostan Plajı'ndan denize girerdik, ikisi de çok güzeldi. [...] Süreyya Plajı gibi Caddebostan'ı da doldurdular ikisini de bozdular ne diyelim?”
(İrfan Subaşı, 2013)

“[...]1957 de Tekel Enstitüleri Lojmanlarında doğdum. Bakir Cevizli sahilleri ve Süreyya Plajı bugün gibi aklımda. Bakireler anıtı gibi bir sembolü, şu anki konumunda gördüğümde duyduğum üzüntünün ifadesi çok zor. Hiç olmazsa, eski hali gösteren, resimli bir tabela, bir tarihçe yazılsa diyorum.”
(Sema Tatar, 2018)

“Şu anda burası esrar ve alkol bağımlıları ile dolu. 1990 sonrası 2005 yılına kadar ise motor tutkunu gençlerin toplandığı bir motosikletve taksidurağı idi. Hergeçtiğimde garip bir şekilde duygulanıyorum. Anıtın

heykelinin akıbeti ise benim için bir merak olarak kaldı. Şu anda neredeyse adalara bile yürüyerek gidilebilecek bir mesafeye çekildi deniz dolgusu. Tüketen ve sorgulamayan duygusuz bir çağ döneminin koşarak gelişini alkışlayan bir toplum olma yolunda ilerlediğiniz kanaatine vardım.” (Tayfun Kaplankıran, 2020)

Bu durum, coğrafyacı Yi-Fu Tuan’ın yer ve mekân kavramsallaştırmasını akla getiriyor. Tuan mekânı (*space*) objektif bir bakış açısıyla ölçülebilir, analiz edilebilir bir coğrafya kavramı olarak tanımlarken, yerin (*place*) bundan çok daha fazlası olarak bir tarih ve anlam içerdiğinden bahseder. Ona göre “yer” insanların deneyim ve özlemlerinin vücut bulmuş halidir (Tuan, 1979). Yer ve insanın karmaşık ve soyut ilişkisinin yalnızca pozitif bilim yöntemleriyle ampirik olarak ortaya konamayacağını vurgulayan Demiröz (2022) ise, yere karşı hissedilen duygusal bağın öznelliğini şöyle ifade ediyor:

Bir bölgeye olan güçlü duygusal bağlar her zaman ve herkese dışarıdan bakıldığında görünmeyebilir. Diğer kişiler, görünmez olan bu alanları ve bu yerlerin önemini de anlamazlar. Buna örnek olarak kişinin büyüdüğü ev, çocukluğunu geçirdiği sokak ya da köy verilebilir. Bu yerler dışardan bakan pek çok göz için anlamsızdır, değersizdir, görünmezdir. Bu yerler ancak onu yaşayanlar, hissedener için anlamlıdır, görünürdür ve ilgisinde güçlü bir nostalji duygusu uyandırır.

Yerinden edilen Anıta ve yok olan plaj kül-

türüne bu bağlamdan baktığımızda, küreselleşme ve devamlı büyüme nosyonunun bir ürünü olan yolun, iktidarın ekonomik, siyasi ve ideolojik çıkarları uğruna kentsel bellekte bir yıkıma yol açtığını söyleyebiliriz. Medeniyet göstergesi atfedilen yol, fiziksel olarak Anıtı denizden koparıırken aynı zamanda yerli ile kıyı arasına bir sınır oluşturmuş ve günlük hayata dair bir pratiği sona erdirmiş. Sermaye odaklı pratiklerin çoğalmasıyla kente dair yitirilenler, insanların yere karşı hislerinin nostaljik bir melankoliye dönüşümünü de perçinlemiş.

Kendilerini bu girdabın [modernlik girdabı] tam ortasında buluveren insanlar, buraya düşen ilk, belki de tek insanın kendileri olduğunu düşünürler; modernlik öncesi bir “yitik cennet”e dair sayısız nostaljik mitosunu doğuran işte bu duygudur. (Berman, 1994; aktaran Kurtuluş vd., 2018: 96).

Daha geniş bir ölçekten bakarsak, Maltepe’de erken modernleşme hareketinin yarattığı sayfiye yaşamının, hızlı göçler ve fazla yapılaşma ile yok olması, onun “yitik cennet” olarak anılmasına yol açıyor (Kurtuluş vd., 2018: 97). Bu nostaljik duygulanım, küreselleşme ile giderek homojenleşen, birbirine benzemeye başlayan kimliksiz kentlerin yarattığı “yersizlik” duygusuyla doğrudan ilişkili ve iktidarın yer ve insan ilişkisini nasıl şekillendirebileceğini de bize kanıtıyor. Öyle ki, farklı ideolojilere sahip dönemsel iktidarlar aynı belleğin kültürel sembolüne farklı değerler biçerek eko-kültürel tahribatın algılanış biçimini değiştirebiliyor.

Maltepe’de doğup büyümesem de 2020-2022 yılları arasında ikamet ettiğim ilçenin haf-

riyat çöpleri üzerine kurulu dolgu sahil parkına her gidişimde âtil vaziyetini görüp şaşırduğım bu anıt benim de beynimde yer etmişti. 2023 yılında Belediye tarafından restore edileceğinin duyurulmasıyla da hikayesini öğrenme zorunluluğu doğurmuştu. Zira Maltepe Belediyesi’nin amblesiminde yer alan Anıt, tarihi önemini az çok belli ediyordu. Yıllardır dolgu peyzaj düzenlemesinin içerisinde yarısı toprağa gömülü vaziyette duran “atık anıtın” dört bir yanı metal kafeslerle ve *render* imajlı muşambalarla sarılarak kaderinin değişimi İstanbullular’a duyurulmuştu. 2023 Yılında tamamlanan proje sonrası, Anıt yapay bir havuzun ortasına konulmuş, artık kamusal bir meydanın öznesi olmuştu. 6 kolonlu 3,5 metre çapında 4 metre boyundaki yapı pirüpak hale getirilip şimdiki iktidarın söylemine göre “hak ettiği şekilde gün yüzüne çıkartılmıştı” (URL-2). Bronz Venüs heykelinin akıbeti ise hâlâ belirsizliğini koruyordu.

Görsel 4: Maltepe Süreyya Plajı Bakireler Anıtı, 2023. Fotoğraf: Şebnem Balım Çapkan.

Yapının bugünkü hali, ilk bakışta bile hakkında pek çok tartışma üretmeye açık görünüyor. Yapının onarım ve yeniden işlevlendirilme biçimi koruma ve restorasyon uzmanları tarafından farklı bir boyutta tartışılabilir. Ne var ki bizler de yerin geçmişi hakkında az biraz fikir sahibi olarak bu yeni simülasyonu farklı şekilde anlamlandırma potansiyeline sahibiz. Özellikle de Maltepe’de 2021 Mart ayında ortaya çıkışıyla birlikte deniz kirliliği hakkında çok bariz bir kanıt oluşturan müsilajı hatırlarsak. Bundan yüz sene önce balık çeşitliliğiyle göz dolduran ve yetmiş sene önce birçok kent plajına sahip olacak kadar temiz olan Marmara Denizi, artık içerisindeki canlılara yaşam imkânı vermeyecek bir organizmayla kaplanacak kadar kirlendi. Müsilaj adı verilen deniz salyasının oluşumunda; iklim değişikliğinin sonucu olarak deniz suyu sıcaklığının artması, tonlarca evsel-endüstriyel atığın denize boşaltılıyor olması, kontrolsüz avlanma sebebiyle müsilajı oluşturan bakteriyi tüketen balıkların yok oluşu, kısaca Marmara Denizinin doğal yapısının bozulması etkili oluyor (Özdelice, 2022; aktaran Bayraktar, 2022). Şüphesiz ki 2013 sonrasında yüzlerce hafriyat kamyonunun kentsel dönüşüm atıklarını denize dökmesiyle oluşan parkın da müsilajın oluşumunda etkisi var. Peki, 2021’den sonra da her sene yeniden açığa çıkışıyla haberlere konu olarak maddi ve medyatik varlığını sürdüren bu ekolojik felaket ile Bakireler Anıtı’nın restorasyon projesi arasındaki sosyo-ekolojik ilişkiyi nasıl okuyabiliriz?

“Antroposen” olarak adlandırılan bu çağda, modern insanın ilerleme ve büyüme kaygılarıyla kendisiyle birlikte pek çok ırkın sonunu getirecek çevresel felaketlere yol açıyor olması, doğa ve insan sömürsünü dert edinen fikir ve eylemlerin

oluşmasına sebep oldu. Günümüzde bilgi üretimi bolluğu ve yayılış hızını düşündüğümüzde, ekolojik meselelere apolitik yaklaşımlar sunan, yüzeysel çözümler öneren, vakit kaybından başka bir işe yaramayan fikirlerin, böylesi bir kriz durumunda ne kadar zarar verici olabileceğini tahmin edebiliriz. Çevre krizi ve mekânsal adalet meselesine bu yaklaşımlara karşı, etik-politik bir çerçeveden bakabilmek gerekiyor. Bu sebeple benimsemeye çalıştığım tutum, Anıtı yapay bir havuzun ortasına koyarak soyut bir mekân inşa eden ve geçmiş, geleceği ve gerçeği görmeyi engelleyen iktidarın yarattığı sosyo-ekolojik adaletsizliği de kapsıyor.

Geçmişinde yüce (!) modernizmin minik bir sembolü olan Anıt, hali hazırda Avrupa'daki örneklerinden kopyalanmış iken, çoktan ölü olan bir mekân ve ideolojinin hala yaşadığını iddia eden bir egemen güç tarafından tekrar kopyalanmış ve anlamından kopararak bir *simülakra* dönüşmüştür. Ortaya konan yapay gerçeklik imgesi toplumu kültürel bir demansa, mekânsal kaybın ve ekolojik yıkımın farkında olmama itecektir. Gerçekle bağı kopan toplumların mekânsal olarak körleşmesiyle ve kültürel zihin yitimiyle ilişkili bu durum şöyle açıklanmaktadır:

Toplumsal mekânın hacim kaybederek daralması ile başlayan ve oluşturabileceği olası toplumsal klostrofobi bastırmak adına da körlüğe varacak bir mekânsal temassızlıkla sonuçlanan sürecin kültürel bir zihin yitimini tetiklemesi kaçınılmazlaşacaktır. İnsan-çevre ilişkisinin, kulağa fısıldanan ve sadece fısıldayanın yönlendirme arzusu uyarınca şekillenecek olan bir zeminde kurulmasıyla birlikte toplum, varo-

luşsal koordinatlarını kaybederek, bireyi, sabiti olmayan bir denklemin kendisi gibi binlerce bilinmezinden biri haline getirebilecektir (Durukan & Öztürk, 2021).

İstanbuluların Maltepe özelinde yaşadığı nostalji hissi, iktidarın bu kurmaca gerçeklik hamlesiyle belki de ehlileştirilecektir. Kendisine sunulan bu *simülakra* mekâna inanan insan, yitirdiği kentsel değeri sorgulamayı unutacaktır. Yatıştırılan nostaljik melankoli ve yersizlik hissi, iktidar aleyhine, çevresel ve kültürel tahribata karşı olası bir aksiyonun önüne geçebilir. Maltepe'nin geçmişine bir onurlandırma biçiminde sunulan yeni meydan, kentsel mekânın bundan daha iyi biçimlenemeyeceğini duyurur gibidir. Kapitalist sistemin devamlılığına hizmet etmeye indirgenen politikalar çerçevesinde kente yapılan müdahaleler, toplumun geleceği hayal etmesine engel olmuş, toplumun zihninde gelecek yok edilmiştir (Sterling, 2022). Bu durumu benzer şekilde "kültürel hipermetropati" ile Durukan & Öztürk şöyle açıklıyor:

Öteyle fiziksel ve duygusal bağı kopan toplumların yaşayacağı kültürel klostrofobi nedeniyle ortaya koyacağı olası tepkiler, onları yakını dahi göremez hale getirmekle bastırılabilir. Toplum ölçeğinde yaşanan bir hipermotropati ile artık geçmişin bağlamsal bildirisi ve geleceğin potansiyelinin olası vaatleri bir yana, günün gerçeği dahi görülebilir olmaktan çıkıp tanımsızlaştırılacaktır. Böylelikle kültürel mekânın ne kadar daraldığı, mekânla diyalog kuracak bir arayüz göremez hale gelen toplumsal bileşenler tarafından

tespit edilebilir olmaktan uzaklaşacaktır. Sosyolojik bağlamda körelerek mekânla ilişkisi kopan toplum bu aşamadan sonra ona mekân olarak bildirilecek olan ipuçlarına mahkûm olmak ve bu ipuçlarının izin verdiği yön ve niyet doğrultusunda mekâna inanmak durumunda kalacaktır (2021).

Antroposen tartışmalarıyla birlikte büyüyen "varlık" (*ontology*) sorusu; günümüzde canlı-cansız, özne-nesne, insan-insan olmayan gibi tarihsel yerleşik ikili yapıların sorunsallaştırılmasını ve birbiri içinde çözünmesini içeriyor. Bu bağlamda ortaya çıkan yeni materyalizm gibi eleştirel kuramlar nesneyi eyleyen bir özne olarak yeniden sahneye davet ediyor (Balım, 2023). Bu paradigma değişimi çağında, kentte var olan her bir "varlık", ister canlı ister cansız, insan ötesi (*more-than-human*) ekolojilerin oluşturduğu kente etki eden ve onu dönüştürmekten sorumlu birer "fail" olarak düşünülebilir. Dolayısıyla Bakireler Anıtı Derrida'nın "hayalet" kavramıyla bütünleşerek, şimdiki yokluğun varlığı, artık var olmayan ama hâlâ dünyada duygusal ve bazen karşı konulmaz bir güç olarak (Sterling, 2022), nasıl bir faillik yaratıyor? Mega kentin oluşumunda mevcut iktidarın söylemini güçlendiren, atmak ve kurtarmak (!) arasındaki ideolojik gerilimi tetikleyen, yer ve insan ilişkisinde nostaljik melankoliye, kültürel demansa ve yitirilen geleceğe yol açan bir fail...

İdealleştirilmiş Batı'dan ödünç alınan kültürel bir sembol ve yaşam biçimi, önce kentsel bir üretim metodu olan bostanları kentten ayıkıyor, ardından kendisi küreselleşen kent içerisinde yok oluyor. Bu hikâyede tıpkı Anıt gibi yerinden edi-

len su da İstanbul gibi bir metropolün yaşantısına geçmişten bugüne olan etkisine rağmen sömürülecek bir meta halini alarak ve tüm dengesi bozularak atık denizi haline getiriliyor. Arşiv fotoğrafları adeta İstanbul'un suyla ilişkisinin nostaljik bir fenomen olarak kaldığını kanıtlar nitelikteyken, geçmişini onurlandırırken geleceğin hayalini yok eden bir yapay mekanla baş başa kaldık. Bu zihin yitimi, denizin köpüğünden doğduğu efsanelere konu olmuş Venüs'ü unutturmuş olabilir, ancak belki de bugünün deniz köpüğü müsülaj Maltepe Venüsü'nün kente yeniden musallat olmasına sebep olacaktır. O zaman farklı bir gelecek hayali mümkün olur mu?

Görsel 5: Maltepe Orhangazi Sahil Parkında müsülaj görüntüsü, 2021. Fotoğraf: Şebnem Balım Çapkan.

Sonuç olarak, günümüzde politikleştirilmesi bir zorunluluk olan çevre tahribatı ve sosyo-ekolojik adaletsizlik meselesi, modern metropollerin dönemsel iktidarları tarafından şekillenen kent yaşamı ve kent ekolojisini yer ve yerlinin ilişkisi bağlamında tartışmayı gerektiriyor. Bunu Maltepe özelinde yaparken hem kaybolan Venüs'ü, hem canlandırıldığı zannedilen

ölü Anıtı, hem de müsilağı tekrar tekrar düşünmemiz, insan olmayan faillerin insan yaşamı üzerindeki etkisine atıfta bulunmamız ve toplumsal gelecek hayaline odaklanmamız gerekiyor.

KAYNAKÇA

1. Atılğan, A. (17 Eylül 2012). *Süreyya Plajı ve Bakireler Anıtı*. Mimdap. Erişim: Kasım 14, 2023. <http://mimdap.org/2012/09/sureyya-plaj-y-ve-bakireler-anyty/> (URL-1)
2. Balım, Ş. (2023). *Critical Perspectives of Art on the Urgency of Redefining the Vital in the Anthropocene*. (Yüksek Lisans tezi). YÖK Tez Merkezi. (826469).
3. Bayraktar, Ç. (2022, 16 Şubat). Marmara can çekişiyor. *Gazete Oksijen*. 9 Kasım 2023 tarihinde, <https://gazeteoksijen.com/turkiye/marmara-can-cekisiyor-29844> adresinden erişildi.
4. Berman, M. (1994). *Katı Olan Her şey Buharlaşıyor*. İstanbul: İletişim Yayınları.
5. Demiröz, B. (2022). Yer, Yersizlik ve Geleneksel Ekolojik Bilgi. M. A. Yolcu (Der.), *Kaz Dağları ve Ekolojik Bilgi* içinde (ss. 71-84). Çanakkale: Paradigma Akademi.
6. Durukan, A. & Öztürk Ö. B. (2021). Mekân ve Kültürel Demans. *idil*, 77, 31-39. Doi: 10.7816/idil-10-77-03
7. Kurtuluş, H., Aslan, Ş., Şen, B. Kaya Erdoğan, E. Kurşuncu, H. Yılmaz, S., Doğan, S., Üçdağ, Z. (2018). *Toplumsal hafızada, zamanda ve mekânda: Maltepe*. İstanbul: Maltepe Belediyesi. 85-110.
8. Orhan, G. (2022). Farklı Ölçeklerde Yerleş-

me, Tahribat ve Adalet Sorunları: Kent ve Kır Ekolojileri. D. Bayındır, M. Yıldırım (Der.), *Ekoloji: Bir Arada Yaşamın Geleceği* içinde (ss. 381-399). Tellekt.

9. Sterling, C. (2022). Becoming Hauntologists: A New Model for Critical- Creative Heritage Practice. *Heritage & Society*, 14:1, 67-86. DOI: 10.1080/2159032X.2021.2016049
10. Yazman, D. (25 Şubat 2013). *Maltepe Sahili dolgusu hafriyat çöplüğüyle yapılıyor!* Arkitera. Erişim: Kasım 24, 2023. <https://www.arkitera.com/haber/maltepe-sahili-dolgusu-hafriyat-copluguyle-yapiliyor/>

Görseller ve URL:

1. Görsel 1: <https://kulturenvanteri.com/en/yer/sureyya-plaji/#17.1/40.926037/29.123596>
2. Görsel 2: <https://www.herumutortakarar.com/bakireler-aniti/>
3. Görsel 3: <https://listelist.com/bakireler-aniti-hikayesi/>
4. https://yesil.istanbul/project-detail_bakireler-aniti-yeni-yerinde (URL-2)

Londra'da Atılıp Adana'da Yere Düşen

Rumeysa Çavuş Peksöz

Çöpü Tanımlamak

Birkaç tanımla başlayalım. Öncelikle Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nün tanımı: "Yararsız, pis veya zararlı olduğu için atılan ufak tefek şeylerin hepsi; gübür". Bir sözlük maddesi yazmanın muhtemelen ilk kurallarından biri tanımlanacak şeylerin belirli bir tarih ve zamanla ilişkilendirilmemesi olsa gerektir. Böylece tanımlar mekân ya da zamanın etkisiyle bozulup çöp olmaz. Ancak gerçekte neyin ne olduğunu anlayabilmek için genellikle bu büyük soyutlamayı mekânsal ve zamansal belirlenimlerle yeryüzüne indirmek gerekir. Murat Sevgi'nin 2011 yılında ulusal bir gazetenin blog sayfasında önerdiği hayali Çöpsel Terimsel Sözlüğü'nden bize tam da bu türden tanımlar vermektedir:

ÇÖP: Sadece insanların ürettiği. (İnsan hariç kâinatta hiçbir canlı 'çöp' üretmez!) Dünyada hayat sona ermeye yaklaştığında birileri -akıl eder de- geriye bakarsa, insanın tek ürettiği şeyin 'çöp' olduğunu görecek!

ÇÖPCÜL: Çöplüklerde ve çöplüğe dönüşmeye başlamış yerleşim yerleri ve bölgelerde iş tutmaya gelen göçmen, yatırımcı, girişimci ya da sırf yeşillik olsun diye çoluk çocuk, çöpleşen bir bölgeye taşınanlar.

ÇÖPEÇEVRE: Şehir ya da sanayi bölgesi adı altında etrafımızı kuşatan görsel, kimyasal,

biyolojik ve sosyal kirliliğin tümü.

ÇÖPLEŞME: İnsanın 'medeniyet' diyerek mangalda kül bırakmadan övündüğü süreç ile paralel ilerleyen ve sonunda ÇÖPKÜRE'nin oluşması ile bitecek süreç.

ÇÖPKÜRE: Dünyanın insan tarafından değiştirilerek ulaşacağı son safha!

ÇÖPLÜK: Aşırılıklarımız ve insanî güdülerin zorlaması ile ortaya çıkan fazlalıkların tümü.

ÇÖPOKRAT: Toplum çöp ile iç içe yaşamaya iten uygulamaları yöneten, bunlara izin veren, yol veren ve en beteri bizzat yapan yetkili

Murat Sevgi'nin çöpsel terimler sözlüğü aynı anda iki işlevi yerine getiriyor. Öncelikle çöp ve çöplük gibi gündelik kullarımdaki kelimeleri alışlageldik anlamlarından çıkarıp, insanların yaşam biçimindeki yanlışlıkların sonucu olarak tanımlıyor. İkinci olarak da çöpcül, çöpeçevre, çöpleşme, çöpküre ve çöpokrat gibi yeni kavramlar icat ediyor. Böylelikle çöpü bir yerden alıp başka bir yere taşıyor, kendisini okuyacak insanların burnuna tutuyor. Böylece insanların dolaylı ya da dolaysız sebep oldukları çöpleşme ile ilişkilerini sorgulamalarını istiyor. Çöp bir yerden alınıyor, dönüştürülüyor ve insanların burnunun dibine bırakılıyor, mecazen. Murat Sevgi'nin politik sözlük yazımında çevre ve dünyanın iyiliği için yaptığı bu üç hareket, çok değil birkaç sene sonra bir çevre fel-

keti olarak tekrarlanacak, hakikaten.

Çürümüş Bir Şeyler Var Şu Birleşik Krallık'ta

Çin'in plastik çöp ithalatını yasaklamasıyla, Türkiye, İngiltere ve Avrupa Birliği ülkelerinin çöplerinin yeni adresi olmuştu. Özellikle İngiltere, Türkiye'ye oldukça büyük miktarlarda geri dönüştürülmek üzere çöp göndermeye başlamıştı. İdeal senaryo: İngiltere, Türkiye'deki sertifikalı geri dönüştürme tesislerinde dönüştürülmek üzere çöplerini Türkiye'ye gönderecek. Türkiye'de bu çöpleri geri dönüştürülmüş hallerini değerlendirme amaçlı satın alan firmalar uluslararası standartlara uyarak bu çöpleri dönüştürecekler ve aynı zamanda bu işten belirli bir kâr da edeceklerdir. Gerçekte yaşanan: ithal edilen çöplerin büyük bir kısmı geri dönüştürülemez durumdadır ya da zaten Türkiye'nin bu kadar büyük bir geri dönüştürme yükünü kaldırabilecek altyapısı yoktur. Sonuç olarak bu çöplerin önemli bir bölümü dönüştürülemeyip gömülmüş, yakılmış ya da Adana'da olduğu gibi çöp dağları oluşturacak şekilde doğaya öylece bırakılmıştır. Yukarıda tanımladığımız üç hareket üzerinden anlatırsak, çöpler İngiltere'den alınmış, bir kısmı dönüştürülmüş, geri kalanı Adana'daki insanların burnunun dibine bırakılmıştır.

Çalışma

İşte benim çalışmam da tam olarak bu üç hareketi tekrarlıyor. 1) Plastik ambalaj çöplerini alıyorum. 2) Onları belirli kurumsal ve sanatsal bir bağlam içerisinde sergileyerek bir "sanat eserine" dönüş-

türüyorum (sanat eserinin ne olup olmadığına dair tartışmalara girmiyorum). 3) Plastik ambalaj çöplerini kasti olarak sergiyi gezenleri biraz rahatsız edecek şekilde tabir-i caizse burunlarına tutuyorum. Çalışmamın eğer varsa sanat eseri niteliği, izleyicinin uzaktan güvenli bir mesafeden izlemesiyle değil, bilakis tam yanından geçerken ondan rahatsız olmasıyla ortaya çıkıyor. Plastik ambalaj çöpleriyle ilgili dikkat çekmek istediği nokta ise plastik çöplerini geri dönüşüm kutusuna atmanın önemi değil, Londra'da atılan plastik çöpün nasıl ayrıştırılmayıp Adana'da yol kenarlarında çöp dağlarına dönüştüğünü göstermektedir. Daha genel olarak da "geri dönüşüm" mitinin uluslararası plastik çöp ithalat ve ihracatını maskeleyişine dikkat çekmektedir.

Bu Çalışma Nereden Çıktı?

Arkadaşım ve meslektaşım Eylül Tuğçe Alnıaçık Özyer ile tam da bu konu üzerine yayınladığımız bir makaleden çıktı aslında bu sergiye böyle bir çalışmayla katılma fikri. Adana'daki çöp dağlarını makalemizde *semicide* ve *Wasteocene* kavramları ile düşünmeye çalışmıştık. Burada bundan sonra yazacaklarım Eylül ile yazdığımız makaledeki birkaç temel fikirden ibaret olacak.¹

Çöposen ve İşaretlerin Katli

Marco Armiero'ya göre *Wasteocene* (Çöposen diye tercüme edilebilir), Antroposen'den farklı olarak, "çevreyle iç içe geçmiş insan ekolojilerini" ve "çöpleşme ilişkilerinin madun insanlara ve insandan başka canlı/cansız topluluklara dayatılmasını" ima eder (Armiero, 2021b). Adana'nın içinde bulunduğu zor durumu, insan bedeniyle

(nano ve mikroplastikler olarak) iç içe geçmiş çöplerin ve Adana'nın kırsalını bir *wasteland* haline dönüştüren güç ilişkileri açısından *Wasteocene*'in bir örneği olarak görüyoruz.

Ivar Puura'ya göre *semicide* (işaretlerin katli olarak çevrilebilir), "birileri için önemli olan işaretlerin ve hikayelerin, bir başkasının kötü niyeti veya dikkatsizliği yüzünden yok edildiği ve böylece bir öncekinin kimliğinin bir parçasının çalındığı bir durumdur" (Puura, 2013: 152). Adana'ya getirilen tonlarca plastik çöple birlikte, bu yeni *wasteland* sakinleri için, içinde yaşadıkları dünya giderek "yabancı" atıklarla kaplanarak anlamını yitiriyor.

Çöpün Tanımını Politikleştirmek

Mary Douglas'ın çöp çalışmalarında sıkça atıf yapılan "kirlilik" (*dirtiness*) tanımıyla başlayalım: "yerli yerinde olmayan madde" (*matter out of place*). Douglas'a göre kirlilik herhangi bir maddede mündemiç bir özellik değil, herhangi bir sistem ya da düzenin uygunsuz olarak dışarı attığı şeyin bir özelliğidir. Örneğin, herhangi bir çöp yerli yerinde yani çöp poşetinde olduğunda kimsede iğrenme ya da huzursuzluk duyguları uyandırmayacaktır. Ancak aynı çöpü yemek yediğimiz masanın üzerinde görürsek bizde bir rahatsızlık uyandırır. Burada değişen nesne değil, içinde bulunduğu bağlamdır.

Douglas'ın tanımı yerli yerinde olmamak anlamında Londra'dan Adana'ya getirilmiş olan plastik çöplere ilk bakışta cuk oturmuştur. Ancak bu tanımın belirli bir sistemin dışında olmak anlamında olduğunu düşünürsek tanımı biraz şurasından burasından esnetmemiz gerekir. Zira her ne kadar Adana'ya gelen Londra'nın çöpü yerinden edilmiş olsa da bir sistemin dışına çıkmamış-

tır. Aksine tam da uluslararası çöp ithalat/ihracat sisteminin dahilindedir. Douglas'ın tanımındaki mekânsallık ögesini koruyarak, illa da bir sistemin dışında olmamak gerektiğini David Harvey'in meşhur ifadesiyle birleştirebiliriz: "Kapitalizm asla sorunlarını çözmez, tek yaptığı onları coğrafya coğrafya gezdirmektir." Sadece Türkiye değil, bu şekilde çöp ithalatı yapan birçok coğrafya kapitalizm için plastik çöp krizini dolaştırmanın ve böylece etraftan dolanmanın bir yoludur.

KAYNAKÇA

1. Harvey, D. (2010, April 26). The Crises of Capitalism. <https://www.thersa.org/video/events/2010/04/the-crises-of-capitalism>.
2. Puura, I. (2013). Nature in our memory. *Sign Systems Studies*, 41(1), 150–153.
3. Armiero, M. (2021). *Wasteocene: Stories from the global dump*. Cambridge University Press.
4. Douglas, M. (2001). Purity and danger: An analysis of the Concepts of Pollution and Taboo.
5. Routledge.
6. Alnıaçık Özyer, E.T., Çavuş Peksöz, R. *Semicide and Wasteocene in the Making: The Case of Adana Landfill*. *Biosemiotics* (2023). <https://doi.org/10.1007/s12304-023-09539-6>
7. Adana Landfill. *Biosemiotics* (2023). <https://doi.org/10.1007/s12304-023-09539-6>

. Alnıaçık Özyer, E.T., Çavuş Peksöz, R. *Semicide and Wasteocene in the Making: The Case of Adana Landfill*. *Biosemiotics* (2023). <https://doi.org/10.1007/s12304-023-09539-6>

Atıklar ve Doğa İlişkisi Üzerine

Ömer Faruk Güven

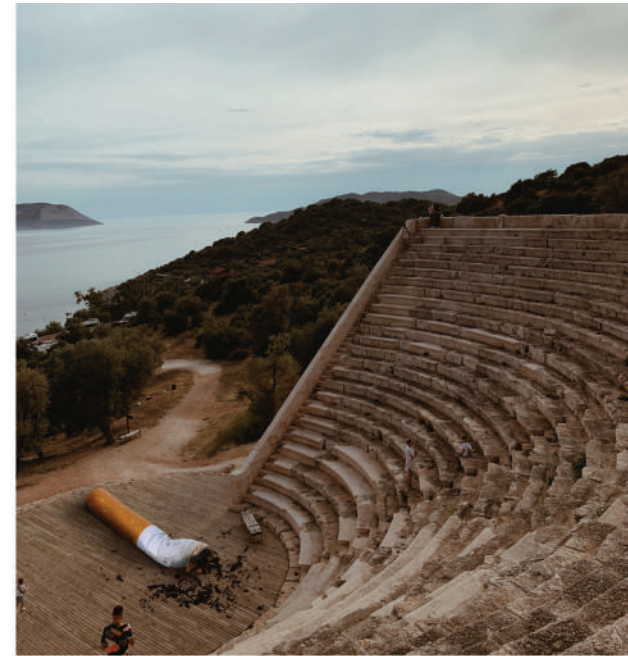
İnsanın yaşadığı dünyaya olan etkileri, üretim ve tüketim döngüsünün kurumsallaşmasıyla hız kazanmıştır. Artan nüfus yoğunluğuyla birlikte dünyaya üzerindeki sınırlı kaynakların tüketilerek, yeni üretim nesnelere ortaya çıkarılması ve bu nesnelere tüketilmesi sürecinde yerin ve havanın kirletilmesi, yirmi birinci yüzyıl yaşayanları olan biz insanlar ve diğer canlılar için kaygı verici bir durumdur.

Günümüzde özellikle yoğun şehir yaşamının da etkisiyle tüketim ihtiyaçlarının birçoğu, endüstriyel veya ambalajlı ürünlerden temin edilmektedir. Dolayısıyla tüketiciler satın alınan her ürün ile birlikte, daha sonradan atık olarak sınıflandırılacak çeşitli maddelere de sahip olmaktadır. Bunların başlıcaları kağıtlar, naylonlar, elektronik parçalar, cam ve plastik şişelerdir. Etkili, sürdürülebilir ve çevreci bir bilince erişilmediği sürece, bu atıklar yaşadığımız yerlerde can sıkıcı biçimlerde çoğalarak karşımıza çıkacaktır. Böylece toprağın, havanın ve su kaynaklarının kirletilerek doğal alanların tahrip edilmesine, bitki örtüsün zarar görmesine neden olacaktır.

Atık konusu bizler için alışılmış ve kabul edilmiş bir mesele gibi görünmektedir. Öyle ki sokaklarımızda, caddelerimizde kısacası her

adımımızda atık bir nesneyle karşılaşmak kaçınılmazdır. Fakat çoğu zaman serpiştirilmiş gibi duran bu atık nesnelere görmezden geliyoruz ki, bu konuda genele yayılmış toplumsal bir tutuma sahip değiliz.

Atıklar, insanın olduğu her yerde, bütün çeşitleriyle sürekli artıyor. Hazırladığım beş fotoğraf yerleştirmesinden oluşan seride, gezip dolaştığım yerlerde karşıma çıkan atık maddeleri ele aldım. Bu atıkları, çektiğim fotoğraflar içerisindeki alanlara gerçek ölçülerinden daha büyük görünecek şekilde yerleştirdim. Yerleştirmeleri yaparken çözünme süreçlerini de göz önünde bulundurarak bu alanlardaki ana elemanlar gibi görünmelerini sağlayarak, dikkati atıklar üzerine çekmek istedim. Çünkü plastik bir atığın doğaya içerisinde çözünmesinin yüzlerce yıl süreceği biliniyor. Fakat yüzlerce yıl yaşamış bir ağaca rastlamak çoğu zaman mümkün olmuyor. Dolayısıyla atıklar, doğadaki çoğu canlıdan daha kalıcı şeyler olarak karşımıza çıkıyor. Bu durumda, göz ardı edebileceğimiz bir mesele değil, gözümüzde büyüteceğimiz bir mesele haline alması gerekiyor.

Kibrin Kiskacında Doğa

Zeynep Türk

İnsanın olmadığı bir dünya düşünüyorum bazen. Dünyanın düzeni nasıl olurdu veya insanın yakıp yıktığı bu Dünya, insandan sonra ne kadar sürede kendini toparlayabilirdi?

İnsanın kibri, her şeye hâkim olma düşüncesi o kadar güçlü ki doğanınkini görmezden geliyor. Bu uçsuz bucaksız evrende ne kadar küçük olduğumuzu sıklıkla unutuyoruz. İnsan, kendisi dışındaki her varlığı “öteki” olarak görmekte ısrarcı. Kendisi için diğerlerinin başına gelebilecek birçok şeyi görmezden gelip umursamamayı tercih ediyor. Dünyaya insanın inşa ettiği bir düzen hâkim ancak bu düzeni ona zarar vermeden sürürmeyi başaramıyor. Yaşanan çoğu sorun insanlığın kibri ve üstün olma çabasından doğuyor. Maalesef insanın müdahale etmediği hiçbir alan yok. Bu çağ “insan çağı”, insanın Dünyaya her zamankinden daha fazla hükmettiği ve zarar verdiği bir çağ.

Dünya oluştuğu günden beri birçok devir değiştirerek, şu an içinde bulunduğumuz hâle -insan tarafından- getirilmiştir. Bugün, Dünya üzerinde insanın rolünün her zamankinden daha etkin olduğu döneme “Antroposen” adı verilmiştir. “Holosen”den sonra girdiğimiz, 2000 yılından sonra ortaya atılan yeni jeolojik dönemdir. Antroposen’den önce iklim değişikliği ve Dünya’da yaşanan birçok problem doğal sistemden kaynaklı bir

değişimle gerçekleşiyorken, Antroposen döneminde yaşanan değişiklikler insanın eylemlerine bağlı olarak gerçekleşmiştir. Bu çağın adı konusunda bazı tartışmalar ortaya çıksa da sonuç olarak yine insanın yaptıklarıyla meydana gelen bir değişim söz konusudur. “Kapitalosen”, yani kapitalist sistemin neden olduğu çağ diye isimlendirilmesini isteyenler ve “Plastikosen” yani plastik kullanımının fazla olduğu çağ diye adlandırmak isteyenler olsa da tüm bunları yapan yine insanın kendisidir. Küresel ısınma, iklim değişikliği, sıcaklık artışı, buzulların erimesi ve buna bağlı olarak gerçekleşen doğal afetler, bazı hayvanların nesillerinin günden güne yok olması örnek verilebilir.

İnsan tüm bu yaptıklarından sonra yine büyük bir kibirle ve inançla hatasını düzeltebileceğini düşünmeye başlıyor. Yaptığı her şeyden ve Dünya’yı bu hale getirdikten sonra pişmanlık duymayı da unutmuyor. İnsanın kibrine bir süre sonra vicdanı da eşlik etmeye başlıyor, ya da kibrini vicdanıyla örtmeyi amaçlıyor. Ne kibrinden ne de vicdanından vazgeçen insan, ikisini birlikte yürütmeye başlıyor. Kendi elleriyle mahvettiği Dünyayı yine kendi elleriyle düzeltebileceğine inanarak kibrini harlıyor. “Toplanın yeni bir fikrimiz var, yaptığımız hataları düzeltebiliriz!” Bu düşünce bir yandan yok etmeye devam edip bir yandan dönüştüren insanı doğuruyor. Dönüşümün yine kendi

elinde olduğunu bilerek, harekete geçiyor. İnsan, yaşadığı dünya için yeni çözüm arayışlarına giriyor sürdürülebilir yaşam, atıkların ayrıştırılarak geri dönüştürülmesi gibi birçok önlem alınmaya başlanıyor. Bu önlemler uzun vadede işe yarasa dahi Dünya bugün bulunduğu durumdan daha iyi bir hale gelebilir mi? İnsan merkezci düşünceden çıkmalı, diğerlerinin de var olduğunu düşünerek hareket etmeliyiz.

Yine insan kendi yaşamı dışında diğer canlıların yaşamına ve yaşam alanlarına da müdahale ediyor. Örneğin insan, ormandaki ağaçları kendi niyetleri için kesip yok ediyor, sonrasında kendi elleriyle yapay kuş yuvası yapıyor ve asıyor. Peki bu yaptığı iyilik mi ve gerçekten gerekli mi?

Doğa, kendi dönüşümünü yaratıyor ve kendi döngüsü içerisinde kendini iyileştiriyor. Kuş yuvaları da doğanın kendindeki dönüşümünün en güzel örneklerinden birisi. Her kuş, kendi ihtiyacına göre ormandaki malzemeleri toplayarak, adım adım yuvasını kurmak için çabalıyor. Bu bazen bir dal parçası, bazen toprak bazen de bir hayvanın tüyü olabiliyor. Öyle ki bu yuvalardan sadece kendileri değil, yuvalarını terk ettiklerinde başka hayvanlar da yararlanabiliyor. Doğada tüm canlılar dengeli bir akış ve etkileşim içerisinde yaşamlarını sürdürüyorlar. Ormandaki ağaçları kesip, doğayı bin bir türlü atıkla kirleten, yine kendi zevkleri için havai fişek patlatan ve yere düşüncesizce sakız atan insan, ormana gidip bir kuş yuvası astığında biraz olsun vicdanını rahatlatıyor. Bugün kibrinin üstünlüğü ve hatalarının büyüklüğünün verdiği vicdan azabıyla bu davranışlarda bulunan insan, doğayı daha yaşanabilir bir halde bıraksaydı belki bir başka canlının yuvasını yapmaya gerek duymayacaktı. Sonuçta her canlı doğal ortamında ihtiyacına ve türüne göre kendi yuvasını yapabilecek yeteneğe ve bilgiye sahip. Kuşların ihtiyacı olan onlara yuva yapmamız değil, doğa ve doğal ortamları. Şehirde yaşayan kuşlar bu durumdan daha fazla etkileniyor. Bir şekilde yaşamaya çalışan ve üremeye devam eden kuşlar, yuvalarını yapmak için doğal materyaller bulamadığından yuvalarını çeşitli atıklardan plastiklerden yapıyorlar. Bazılarıysa doğal hiç aramayacak kadar plastiğe alışmış, belki de doğanın bir parçası sanıyorlar.

İnsan kendisiyle birlikte diğer canlıları da doğadan kopartıp uzaklaştırmıştır. Kendisi ve diğer canlılar için istediği gibi bencilce bir yaşam alanı oluşturmaya başlamıştır. Hayvanat bahçelerinde doğal ortamlarından koparılıp, hapsedilerek sergilenen hayvanları örnek verebiliriz. İnsan yine kendisi dışındaki varlıklara karşı üstünlük sağlama çabasıdadır.

Tarkovski Kurban’da şöyle söyler: “İnsan hep başkalarına karşı savundu kendini. Başka insanlara, doğaya karşı. Durmadan doğaya karşı güç kullandı. Sonuç: güce, şiddete, korkuya ve bağımlılığa dayanan bir uygarlıktan başka bir şey değil. ‘Teknik ilerleme’ dediğimiz şeyin bize getirdiği tek şey konfor oldu, bir tür hayat standardı ve bir de gücü korumak için gereken şiddet araçları.”

İnsanın Dünya’ya, diğer canlılara ve ekosisteme müdahalesine paralel, kibri ve üstün olma isteği

de artmıştır. Doğaya hükmetmeye başlayan insanoğlu Dünya’yı geri döndüremez bir hale sürüklemiş ve sürüklemeye devam etmektedir. Yaptıklarından sonra duyduğu vicdan azabı ve Dünya’yı eski haline döndürebileceğine olan inancıyla hatasını telafi etmeye çalışsa da insanın ulaştığı bu gelişmiş halinden daha geriye gitmesi mümkün değildir. İnsan, Dünya üzerindeki en büyük güç olduğunu bilerek gelişmenin sorumluluğunu üstlenmeli ve buna bağlı olarak eylemlerini devam ettirmelidir.

KAYNAKÇA

1. SULAK H., (2018). İnsan-Doğa İlişkisinin Dönüşümü: Tarihsel Bir Perspektif, Kent Akademisi
2. ENVER B., (Mayıs 2021). Antroposen: Kibrin Akıl Dışı Ürünü, Mimarlık Dergisi
3. ÇİLİNGİROĞLU Ç. ve ALBAYRAK M. B., (2022). Yol Ayrımları, Livera Yayınevi
4. YAYLI H. ve YASLIKAYA R., İnsan Doğa İlişkisi Tasarımında Radikal Dönüşüm: Derin Ekoloji